

Aktualnosti

Ante Marković

Govor predstavnicima Sveučilišta u Zagrebu 14. lipnja 1985.

Drugarice i drugovi,

dozvolite da i ja izrazim zadovoljstvo što smo se našli u jednoj prilici koja nije ni ekscesna niti izazvana nekim akutnim problemom koji bi tražio da se nađemo.

Ovaj naš razgovor jedan je od načina kako mi pokušavamo da na profesionalnom, stručnom planu — neću reći naučnom, jer tu ambiciju nemamo — pristupimo sagledavanju problema i mogućnosti našeg razvoja te da utvrdimo koje organizirane aktivnosti treba poduzeti da bi se u našem društvu odnosi u tom pravcu mijenjali.

Mi smo u dosadašnjem razvoju — kao što ste i sami rekli — postigli izvanredne rezultate. Svaka usporedba sa stanjem prije rata ili odmah poslije rata govori o ogromnom napretku koji je postignut zahvaljujući, u prvom redu, našem samoupravnom socijalističkom sistemu, snagama koje je on oslobodio, mogućnostima koje je on aktivirao u razvoju proizvodnih snaga. Međutim, u jednoj fazi proteklog razvoja napravljene su i ozbiljne greške za koje, kada ih jednom povijest bude procjenjivala, morat će se konstatirati da je ostvareni tempo razvoja bilo nemoguće postići a da se izvjesne greške ne naprave. Mi smo to vrlo ozbiljno analizirali uz stručnu suradnju naučnih institucija, ali ne zato da bismo bilo koga prozivali. Namjera je bila da u budućem razvoju te greške izbjegnemo i da školarinu ne platimo još jednom.

Očito je da smo u težnji za brzim razvojem, griješili u izboru strukture, da je razvoj bio autarhičan, neracionalan i, istovremeno, vrlo ekstenzivan. To je imalo za posljedicu narastanje potrošnje koja je prelazila naše mogućnosti. To ste i vi ovdje isticali kada ste govorili o razvoju na Sveučilištu, o potrebi određenih kontrakcija, racionalizacija itd.

Došavši do tog saznanja mi smo koncipirali naš budući razvoj na jednom drugom pristupu. Koncipirali smo ga prvenstveno na potrebi mijenjanja kvalitativnih faktora, što znači proizvodnosti rada, efikasnosti korištenja sredstava te osvajanja najnovijih dostignuća u tehnici, tehnologiji i nauci uz otklanjanje autarhije u razvoju. Jasno je da takav razvoj nije moguć bez otvaranja prema svijetu, bez izlaska u svijet i bez naše orijentacije da trajno takav razvoj zasnivamo — neću reći jedino ali prvenstveno — na izlasku u svijet. Međutim, morali smo konstatirati da u mnogim osnovnim pretpostavkama za takav jedan kvalitativni razvoj nismo sposobni. Trebat će, dakle, napraviti ozbiljne zahvate u društvu u cjelini i u pojedinim njegovim dijelovima kako bismo se osposobili za izlazak u svijet. Međutim, situacija naša, a ni svjetska kretanja ne dopuštaju nikakvo prethodno osposobljavanje za izlazak u svijet. Mi moramo istovremeno izlaziti na međunarodno

tržište i osposobljavati se u tom procesu unapređujući kvalitativne faktore privređivanja prema zahtjevima svjetskog tržišta. Na tom planu odvijala se naša aktivnost zadnje dvije godine s ciljem da platimo naše obaveze prema inozemstvu i da se kako-tako osposobimo za normalnu tekuću reprodukciju. U tome smo ipak u osnovi uspjeli. Paralelno s tim radili smo na novoj izvoznjoj koncepciji i shvatili da bez vrlo krupnih promjena u strukturi proizvodnje naših organizacija udruženog rada, u dizanju, u osuvremenjivanju tehnologije u proizvodnji, u našoj organiziranosti, u podjeli rada nema uvjeta da ostvarimo takve kvalitativne promjene koje će omogućiti da platimo dugove prošlosti koje još, na žalost, moramo plaćati idućih nekoliko godina te da, istovremeno, stvorimo novu osnovu i nove vrijednosti koje će omogućiti dugoročniji suvremeni razvoj. Takve promjene treba obaviti u najslabijim materijalnim uvjetima, jer je dosadašnji ekstenzivni razvoj bio vrlo izdašno i neracionalno financiran kako domaćim kreditima koji su rasli znatno iznad rasta društvenog proizvoda, tako još više sredstvima iz inozemstva. Kao što vidite, pokazalo se — ja sada malo repliciram i s dijelom diskusija — da nisu sredstva jedina ni odlučujuća pretpostavka da se sve pametno i dobro radi.

U idućim godinama — za razliku od prethodnih — sredstva koja će nam stajati na raspolaganju bit će znatno manja. Konkretno, u prošlom razdoblju koristili smo otprilike 7 do 8 indeksnih poena više sredstava u odnosu na mogućnosti raspodjele ostvarenog društvenog proizvoda. U slijedećem razdoblju ćemo imati toliko indeksnih poena manje sredstava za razvoj. Drugim riječima, raspolagat ćemo čak s petnaestak indeksnih poena manje sredstava za razvoj. Prva procjena je govorila da ćemo u odnosu na potrebe raspolagati sa svega 55 do 60% sredstava. Neka novija istraživanja upozoravaju da će ona biti još manja. To je još jedan dodatni razlog zašto moramo ići na kvalitativne promjene. Morat ćemo znatno skromnija sredstva intenzivnije, racionalnije, pametnije i mudrije koristiti. Bez toga nećemo ostvariti stope rasta neophodne za proširenu reprodukciju, unutar čega se nalazi i zajednička potrošnja kao značajan faktor ukupnog razvoja.

U ovom kontekstu pitanje je — kakva je uloga znanosti? Računamo s intenzivnim osvajanjem novih tehnologija i novih tehnika, s preuzimanjem i primjenom stranih tehnologija, da na njima formiramo ekipe koje će biti sposobne da ih dalje oplemenjuju na našem vlastitom iskustvu. Također ćemo ići i u autonomni razvoj tamo gdje ćemo moći s vlastitim resursima i snagama dati doprinos i našem i svjetskom razvoju. Ne samo proizvodnom, nego i znanstvenom. S time u vezi ima nekoliko pitanja o kojima moramo razgovarati. Prvo je da nama nedostaje dovoljno naučno-istraživačkog, aplikativnog kadra u organizacijama udruženog rada, sposobnog da preuzme novu tehnologiju i da ga maksimalnom mogućom brzinom primjenjuje i unapređuje. Ako se to, na primjer, u elektronici protegne kroz deset godina, proces je potpuno zastario. To znači da su bačena sredstva. Prema tome, radi se o neophodnoj kritičnoj masi znanja sposobnoj da primi određenu količinu znanja, da je aplicira, tj. da je u što kraćem vremenu stavi u funkciju. To znači da je valorizira na svjetskom tržištu i iz toga izvuče odgovarajući dohodak potreban za daljnji razvoj. Na tom planu je naš dosadašnji razvoj zapravo išao vrlo loše. Od ukupno 146 naučno-istraživačkih institucija u našoj Republici, svega ih je pet u organizacijama udruženog rada. Dalje, ovdje je

iznesen podatak da je samo 8% istraživača izvan Sveučilišta. Po našim podacima, u organizacijama udruženog rada ih je 16%. Kad se dodaju još neki samostalni instituti, onda je to još i više.

Sadašnja situacija nalaže da moramo ići paralelno u nekoliko pravaca. Jedan od tih je da moramo stvarati istraživačka jezgra u organizacijama udruženog rada kroz novu podjelu rada, ne vulgarizirajući pri tome ideju da ćemo u svakom OUR-u imati snaga da stvorimo razvojna, financijska, marketinška ili, ne znam koja, jezgra. Mi to moramo stvarati na nivou radnih, a još više složenih organizacija, na nivou cijelih sistema. S obzirom da u Republici ostvarujemo 2000 dolara po stanovniku, na tom stupnju razvoja bi odnos morao biti da od ukupnog broja istraživača najmanje polovica, a najvjerojatnije i dvije trećine budu u proizvodnim organizacijama. Jedna trećina ili do polovice da bude u fundamentalnim istraživanjima. Mi smo ispitivali organizaciju u drugim zemljama, posebno nerazvijenim. Negdje je skoro sve okupljeno oko Akademije nauka i oko sveučilišta, a u poduzećima vrlo malo. Međutim, u tehnološki razvijenim zemljama odnos je otprilike ovaj koji sam prije spomenuo.

Drugo, mi moramo vidjeti kakva je zapravo funkcija Sveučilišta i snaga koje postoje na Sveučilištu u našoj koncepciji, u našem programu i planu razvoja. Mislim da prvo treba napraviti kritičku analizu dosadašnjeg razvoja Sveučilišta, odatle treba krenuti i na čemu mi kao na jednom naučnom metodu inzistiramo, a toga u našem društvu vrlo često nedostaje. Moramo utvrditi osnovne razloge koji su doveli do sadašnjeg stanja. Sigurno je da je naš dosadašnji ukupni razvoj koji je išao ovako kako je išao, oslanjajući se pretežno na vanjska sredstva, na neralni kurs dinara, na jeftinom kapital itd., obezvređivao sav naš vlastiti rad, pa je time automatski i Sveučilište stavljao u nepovoljnu poziciju.

Vezano uz to, i mjere ekonomske politike nisu bile adekvatne našim potrebama razvoja. U tim uvjetima Sveučilište se orijentalo također na ekstenzivni, neracionalni razvoj. U tom vremenu bujali su i ovdje svi elementi potrošnje. Ne bih dalje o tome govorio, vi ste pozvani da to razdoblje analizirate. Sada bi trebalo vidjeti što je to što u ovoj slijedećoj fazi treba učiniti. Nadam se da ne očekujete od mene recepturu za prilagođavanje Sveučilišta našim ukupnim potrebama. Svatko mora izvršiti svoj dio posla. Ja samo pokušavam da sa stanovišta našeg sagledavanja stvari i našeg usmjeravanja sugeriram ono na čemu moramo zajednički raditi.

Pitanje je što sa stanovišta našeg izlaska u svijet i naših potreba treba napraviti Sveučilište da ojača razvojno-istraživačke djelatnosti u organizacijama udruženog rada. I to ne samo na planu tehnike i tehnologije, nego i u smislu organizacije, financija, u svim elementima privređivanja. Mi moramo govoriti kako se organizirano uključiti u napore koje moraju izvršiti i u svom interesu i u interesu ukupnog razvoja organizacije udruženog rada u ovom procesu izlaska u svijet. I kako njima u tome pomoći. Da li tim potrebama odgovara sadašnja organizacija naučno-istraživačkog rada s 146 institut od kojih je pretežni broj kod vas i gdje je prosječan broj istraživača toliko minimalan da on praktički predstavlja samo mogućnost za svoju vlastitu komercijalizaciju a ne za davanje novog kvaliteta u razvoju. Vi to morate također preispitati i osigurati kritičku masu znanja koje može dati nešto novo u korist suvremenog razvoja.

Nadalje, činjenica je da nema suvremenog razvoja bez multidisciplinarnog povezivanja. Jedan od najvećih problema suvremenog razvoja je to što on ide sve dublje i dublje u specijalizaciju. Problem je kako sada tu specijalizaciju integrirati da ona dađe novi kvalitet, kako obrazovati ljude koji su sposobni uopće da nose takav razvoj i da organiziraju cijele sisteme koji moraju nositi taj razvoj. Koliko smo mi uopće u to ušli? Pred nama je vrijeme za koje nikako nije dovoljno znati prodati određeni proizvod. Mi moramo prodavati znanje. I to kroz koompleksne, sve suvremenije i složenije sisteme koje ćemo nuditi svijetu. U prvom redu nerazvijenom svijetu gdje imamo određenog političkog kapitala. To je šansa i za naš vlastiti razvoj. Kakva je tu funkcija i kakva je uloga pojedinih dijelova Sveučilišta i Sveučilišta u cjelini? Gdje Sveučilište mora djelovati kao jedna integrirana cjelina, a gdje se njegovi dijelovi u izravnim odnosima s organizacijama udruženog rada trebaju osposobljavati za taj razvoj? Jer vjerujte, bez uključivanja u takav razvoj neće osigurati ni svoj vlastiti. Uvjerem sam da nema fakulteta koji ne može naći svoje mjesto u ovakvom programu. Nema. Ili skoro nema. Zašto? Niz društvenih fakulteta mora se angažirati da nam pomogne u osuvremenjivanju organizacija udruženog rada, njih samih i društva u cjelini na jedan racionalniji i efikasniji način, unapređujući sadržaje samoupravnog proizvodnog odnosa. Kako to napraviti? Kako postići da se adekvatno riješe sistemski pitanja, počevši od samog sistema planiranja, zatim odnosa s inozemstvom, bankarsko-financijskog sistema, raspodjele dohotka itd. Ima velikih zadataka i poslova za našu nauku koja je koncentrirana na Sveučilištu. Radi jasnoće spominjem poljoprivredu, koja treba ne samo umjetna gnojiva nego i genetski inženjering. Koliko smo mi osposobljeni u tom smislu? Koliko imamo kadrova? Koliko okupljamo timove ljudi za to?

Ovdje je također spominjan i Filozofski fakultet. Nije dovoljno da nam Filozofski fakultet dađe samo dobrog profesora za engleski jezik. Odlučujuće je kako će odgovajati mladi naraštaj, njegov odnos prema radu, prema obavezama, u međusobnim kontaktima i prema društvu. Svima nam je poznato da, iako imamo odličnih profesora, ipak ima djelovanja koja su u najmanju ruku asocijalna. Važno je ne samo kako i koliko pripremamo te studente za njihove pozive i poslove koje oni moraju obavljati, nego i kako kasnije održavamo kontakte s njima. Kako ih mi dodatno obrazujemo. Nema prestanka obrazovanja do konca, u najmanju ruku do konca radnog vijeka — da ne kažem životnog. Sve to treba staviti u jedan sistem. Mi moramo ući u krupne promjene u obrazovnom sistemu na ovom kursu obrazovanja ljudi i u pravcu promjene broja studenata na pojedinim fakultetima. Međutim, sve što budemo promijenili danas, rezultate ćemo imati tek kroz nekoliko godina. Mi u međuvremenu moramo mijenjati ovo što imamo. Mi nemamo vremena da čekamo pet godina. Pet godina je ogromno u razvoju. Što u tom smislu treba sve napraviti u međuvremenu? Ja znam da ćete reći — naravno, treba dati i sredstva. Sigurno da treba dati i sredstva. Uzimimo Prirodoslovno-matematski fakultet koji ima apsolutno svoje mjesto u razvoju, a razbijen je na toliko mjesta i trebaju mu sredstva, zatim Elektrotehnički fakultet, elektronika, poljoprivreda, veterinarstvo, ekonomija gdje nam je posebno važan marketing. Ili, nama nedostaju financijski stručnjaci. Nama nedostaju pravi bankarci. Spominjem samo neke primjere. Kad odatle krenemo konstatirat ćemo da nedostaju i prostori i oprema itd. Međutim,

upravo zbog toga što smo u ovakvoj situaciji sa sredstvima s kojima jesmo — mi moramo maksimalno racionalno raditi. I to je jedan od razloga zašto moramo tu spojiti i organizacije udruženog rada, i sve snage u društvu, pa i Sveučilište u jednom zajedničkom naporu da tražimo izlazak iz ove situacije i da zajednički koristimo skromna sredstva koja ćemo u slijedećem razdoblju imati na raspolaganju. Ako budemo tako radili, ako budemo tako krenuli u razvoj, onda će se za taj i takav izlazak u svijet morati naći određena sredstva koja će, vjerojatno, u jednom dijelu biti locirana u organizacijama udruženog rada. Zašto laboratoriji ne bi bili zajednički tamo gdje je neracionalno da svaki radi za sebe. Onda mogu zajednički biti i na Sveučilištu. Ima slučajeva da sadašnji neposredni odnosi organizacija udruženog rada i znanosti, Sveučilišta itd. vode, da tako kažem, u puku komercijalizaciju. Nama treba jedan drugi kvalitet. Netko je ovdje od drugova rekao »... dobro da je društvo došlo do saznanja da bez razvoja Sveučilišta nema ni razvoja društva«. Uvjeren sam da nema ni razvoja Sveučilišta bez razvoja društva. I vi ste dio toga društva i to jedan od najkvalificiranijih dijelova toga društva. I zbog toga i jedan od najpozvanijih da bude nosilac toga razvoja. Sada tu treba naći prave spone. Pri tome ništa ne idealiziram.

Znam dobro da se stvari ne daju jednostavno riješiti. Ali ako se naš današnji susret svede samo na neki monolog, onda se možda nismo ni trebali naći. Mi iniciramo ove razgovore da bi oni bili početak jednog procesa naših organiziranih aktivnosti — zajedničkih aktivnosti, kako bismo ušli u promjene koje su neophodno potrebne. A ako u to uđemo zajednički, gdje svaki može dati svoj obol, onda neće biti sumnji da li ćemo za godinu dana napraviti makar i mali korak i kako će to izgledati za pet godina. To ipak ovisi o nama svima zajedno.